

5. Серебренников А.М. Языковая номинация. М., 1982. – 327с.
6. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 1994. – 670 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Волчанська Ганна Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови КДПУ ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: лінгвістика тексту, функції мовних одиниць у структурі тексту.

РОСІЯНІЗМИ У ТВОРЧОСТІ В. ВИННИЧЕНКА

Тетяна ГРОМКО, Роксолана СТЕЦЬЮК (Кіровоград)

Письменник використовує росіянізми для окреслення мовного колориту епохи, в якій живе персонаж. Вони вживаються в авторській мові, внутрішніх монологів і передають хід думок, вичленовують потік свідомості персонажів з авторського дискурсу. Для характеристики мови малоосвічених персонажів В.Винниченко вживає росіянізми, щоб показати, що вони були поширеними в тогочасному житті.

Ключові слова: росіянізм, калькування, мовний колорит, авторський дискурс.

The autor uses russianisms to show the linguistic peculiarities of the epoch. They are used in the autor's language, inner monologues and show the line of thoughts, separate stream of consciousness of the characters from the autor's discourse. V.Vynnychenko consciously resorts to russianisms to show that they were wide spread at that time.

Key words: russianism, loan translation, linguistic peculiarity, author's discourse.

В українському мовознавстві немає однозначного визначення поняття *росіянізм*. Так, основні підходи до нього зустрічаємо при аналізі публіцистичного стилю – це праці С.Я.Єрмоленко, А.П.Коваль, Л.А.Коробчинської, М.М.Пилинського, О.Д.Пономарева, Н.М.Сологуб, С.П.Бибик [3,6-8]. Росіянізми – слова чи мовні звороти, утворені за зразком російських мовних форм, що можуть зазнавати часткової адаптації до фонетичного складу чи словотворчих особливостей української мови [3:206].

Цією статтею ми ставимо проблему дослідження росіянізмів в ідіостилі Володимира Винниченка. За винятком дисертаційного дослідження Л.О.Науменко «Мова ранніх творів Володимира Винниченка» [4] та статті цієї авторки [5], де вони частково аналізуються, подібних студій допоки не знаходимо.

Аналіз функції розмовного лексикону, діалектизмів, жаргонізмів, застарілої та суспільно-політичної лексики, а також росіянізмів, що засвідчують вплив тенденцій літературної мови початку ХХ ст. на мовну особистість письменника має надзвичайно важливе значення. Адже це дало змогу В.Винниченкові виявити особливості соціального та професійного середовища, походження, освіченість, характер персонажів оповідань.

Визначальними ознаками ідіостилу В.Винниченка, тобто мови його творів є розмовність, емоційна насиченість, діалогічність, природність, ясність викладу без усякої штучності й надуманості. Мову творів

письменника (майбутнього драматурга) репрезентує розмовна лексика із різним ступенем експресивності, офіційності, зниженості, які відображають мовний колорит епохи.

Володимир Винниченко вдавався до росіянізмів, зважаючи на їхнє поширення в реальній мовній практиці, для характеристики персонажів, враховуючи їхню соціальну належність. Водночас росіянізми в художньому тексті з розмовною маркованістю виявляють природність мовленнєвої ситуації південно-східного регіону України. Наприклад, просторічна лексика представлена вульгаризмами, лайливими словами та прізвиськами для характеристики персонажів через їх мову. Так, квазіросіянізми характеризують мову малоосвічених людей і вживаються переважно у квазидіалогах.

Щоб відтворити епоху, в якій живе герой, і виявити авторське ставлення до персонажа, передусім у діалогах, виокремлено різні групи росіянізованої мови: мова селян; робітників-заробітчан; паничів, поміщиків, економів – так би мовити прислужників Російської імперії, які втратили відчуття батьківщини, належності до своєї нації; мова «ширих» українців, «патріотів», які б могли розмовляти українською чи російською мовою, але досконало не володіють ні тією, ні другою. Вони змирилися з тим станом речей, що існує, не відстоюють своїх національних інтересів; росіянізована мова інтелігенції, військових, студентів, революціонерів, мова українських євреїв, що користувалися суто російською.

Використання росіянізмів зумовлено насамперед потребою передати душевний стан людини, показати вплив та наслідки політики зросійщення, зокрема через діловодство. Тому В.Винниченко, як ніхто інший, відобразив мову різних суспільних верств населення такою, якою вона була в його часи і якою вона багато в чому лишається ще й сьогодні.

Нами проаналізовано росіянізми, які вживаються в авторській мові, внутрішніх монологів. Вони передають хід думок, вичленовують потік свідомості персонажів з авторського дискурсу та ін.

Перш ніж класифікувати досліджені росіянізми, хотілося б зазначити, що це досить широкий пласт слів, подати всіх їх у рамках однієї статті видається неможливим. Тому укладено короткий показчик росіянізмів зі збереженням словоформ і поданням контекстів, який, з одного боку, частково презентуватиме, ілюструватиме виявлені ознаки російськомовного впливу та української адаптації лексем, а з іншого боку – спонукатиме науковців до подальших студій над такого типу словами.

Алфавітний показчик обстежуваних росіянізмів у творчості Володимира Винниченка

Аркушиком – «аркушем». ... *спустив руку з аркушиком на коліна...*
(«Слово за тобою, Сталіне!». 2001. – С. 117).

Большевики – «більшовики». – *Ну, а як у вас тут большевики?*. («На той бік». 1994. – С. 229).

Важна – «важлива». ... *у мене дуже важна справа...* («Чорна Пантера та Білий Ведмідь». 2001. – С. 425).

Виделує – «виробляє». *Он як на машинці виделує ...* («Терень». 1994 С. 179).

Вирисовуючи – «вимальовуючи». ...*вирисовуючи незримі вісімки...* («Терень». 1994. – С. 167).

Вияснить – «з'ясувати». *Дядько ще біг за нами й щось старався вияснить...* («Малорос-європеєць». 2001. – С. 34).

Вообще – «взагалі». *І вообще ви не той...* («Суд». 2001. – С. 8).

Вопросів – «питань». *Двадцять аграрних вопросів можна би розв'язать...* («Малорос-європеєць». 2001. – С. 40).

Впоследствии – «внаслідок». *А впоследствии оказалось...* («Голод». 1994. – С. 78).

Вроді – «ніби». ...*Вроді як на японців ідемо...* («Терень». 1994. – С. 172).

Втеряє – «втратить». ...*Сніжинка на цьому втеряє.* («Чорна Пантера та Білий Ведмідь». 2001. – С. 381).

Гвоздь – «цвях». *Ось в чому гвоздь...* («Малорос-європеєць». 2001. – С. 37).

Глупих – «безглуздох» ... *не кажи таких глупих слів.* («Слово...». 2001. – С. 146).

Глупо – «нерозумно». ...*глупо яюсь шлейка...* («Момент». 1994. – С. 120).

Голосней – «голосніше». *Говоріть голосней.* («На той бік». 1994. – С. 212).

Господін – «пане». *Господін, верніть ...* («Раб краси». 1994. – С. 63).

Готов – «готовий». ... *готов був життя своє віддати за неї.* («Слово за тобою, Сталіне!» 2001. – С. 163).

Дак – «так». *Дак з ним така історія вгшшш.* («Суд». 2001. – С. 10).

Деревенські – «сільські». *Ми люди деревенські...* («На той бік». 1994. – С. 215).

Деревню – «село». – *Ми не підемо в деревню! – глухо промовив Явтух, не ворущачись.* («Салдатики». 2001. – С. 29).

Действительно – «дійсно». *Действительно, карась я поймався у вас, що продавав водку...* («Суд». 2001. – С. 15).

Ета – «ця». – *Ета дама сама не знає, чого вона хоче.* («На той бік». 1994. – С. 200).

Єрунда – «дрібниця». *То, голубе мій сивесенький, єрунда, що кажуть, ніби жаткою лучче.* («Суд». 2001. – С. 8).

Есть – «є». *Так мене наче й шпичнуло, що тут щось єсть.* («Суд». 2001. – С. 18).

- Женщина** – «жінка». ... *але женщина зразу бачить*. («Чорна Пантера та Білий Ведмідь». 2001. – С. 379).
- Зачем** – «навіщо». *Зачем?*. («Раб краси». 1994. – С. 53).
- Звиніть** – «вибачте». *А нам, значить, звиніть*. («Голод». 1994. – С. 81).
- Зволите** – «дозволите». – *Зволите, товаришу, спочити трохи з дороги...* («Слово за тобою, Сталіне!» 2001. – С.109).
- Зв'язь** – «зв'язок». *Зв'язь порвано*. («Чорна Пантера та Білий Ведмідь». 2001. – С.432).
- Зделайте** – «зробіть». ...*зделайте милость...* («Раб краси». 1994. – С. 49).
- Знакомі** – «знайомі». ... *Що, знакомі, може?*. («Голод». 1994. – С. 78).
- Іменно** – «саме». *Це іменно те, що треба*. («Чорна Пантера та Білий Ведмідь». 2001. – С. 412).
- Йдють** – «іде». *Хто ідють?*. («Голод». 1994. – С. 77).
- Конечно** – «звісно». *Конечно!*. («Голод». 1994. – С. 85).
- Кстаті** – «доречі». *От, кстаті, подивитесь на мій суд...* («Суд». 2001. – С. 8).
- Кушать** – «їсти». *Кони тоже хочуть кушать*. («На той бік». 1994. – С. 203).
- Летіт** – «летить». *Україна летіт*. («На той бік». 1994. – С.226).
- Малодці** – «молодці». *Є, молодці...* («Федько–халамидник». 2001. – С. 66).
- Мартовський** – «березневий». *Ранок, сірий, холодний, мартовський ранок*. («Салдатики». 2001. – С. 22).
- Мери** – «міри». *Та й вообщє всі мери – єрунда!...* («Суд». 2001. – С. 13).
- Міне** – «мені». *Ну скажи міне: фуг?*. («Раб краси» 1994. – С. 3).
- Многоповерхово** – «багатоповерхово». ...*многоповерхово вилаявся...* («Терень». 1994. – С. 187).
- Молодой человек** – «юнак». – *Ну, положим! – храбро хитає головою «молодой человек»...* («Суд». 2001. – С. 13).
- На пользу** – «на користь». ...*ви думаєте, що той царський маніфест на пользу пішов*. («Суд». 2001. – С. 11).
- Нада** – «потрібно». – *Не нада*. («Зіна». 2001. – С. 90).
- Нарушати** – «порушувати». ...*нарушати її накази...* («Чорна Пантера та Білий Ведмідь». 2001. – С. 420).
- Настоящий** – «справжній». *Буде їм настоящий суд...* («Суд». 2001. – С. 20).
- Не стрічався** – «не зустрічався». *З Тереньом я з того часу не стрічався*. («Терень». 1994. – С. 192).
- Нікада** – «ніколи». *Нікада /...* («Раб краси». 1994. – С. 53).

- Нікакіх** – «ніяких». *Нікакіх виїздів!*. («На той бік». 1994. – С. 212).
- Обидно** – «образливо». ...*мені теж було обидно за будучих людей.* («Зіна». 2001. – С. 87).
- Обижається** – «ображається». – *Здорово обижається на мене старшина...* («Терень». 1994. – С. 170).
- Обіщає** – «обіцяє». *Він не плаче, не проситься, не обіщає, що більше не буде.* («Федько – халамидник». 2001. – С. 64).
- Осназ** – «урядовець». *Ти осназ, ти член Верховної Ради....* («Слово за тобою, Сталіне!»). 2001. – С. 400).
- Осталась** – «лишилась». – *Осталась дівка?*. («Раб краси». 1994. – С. 53).
- Отойди** – «відійди». – *Ану, отойди!*. («Голод». 1994. – С. 8).
- Пожалуста** – «будь ласка». – *Сідайте, спочиньте, пожалуста...* («Раб краси». 1994. – С. 50).
- Пойди** – «піди». – *Пойди до комісара...* («На той бік». 1994. – С. 201).
- Поклонників** – «прихильників». ... *у своїх поклонників, якою пройняті вірні сини»Великого Батька?».* («Слово за тобою, Сталіне!»). 2001. – С. 103).
- Понімаю** – «розумію». *От таку я забастовку понімаю!..* («Терень». 1994. – С. 172).
- Почтальон** – «листоноша». *В хату я вертався тільки пізно ввечері; цілий же день як почтальон...* («Зіна». 2001. – С. 82).
- Пустяк** – «дрібниця». – *Пустяк! ...* («Суд» 2001. – С. 13).
- Путь** – «шлях»...*планети творять свою путь, а чоловік лежить на возі і їде.* («Зіна». 2001. – С. 81).
- Раз'яснення** – «пояснення». – *Д-да-а!... Раз'яснення!... Ви думаєте, що це треба?*. («Суд». 2001. – С. 10).
- Рискував** – «ризиковав». *Чим він рискував?*. («Терень». 1994. – С. 187).
- Рішаю** – «вирішую» ... *за тебе не рішаю.* («Чорна Пантера та Білий Ведмідь» 2001. – С. 390).
- Розрішення** – «дозвіл». *Хай візьме собі розрішення.* («На той бік». 1994. – С. 201).
- Розтерялась** – «розгубилась». *Аж розтерялась вона.* («Кумедія з Костем». 2001. – С. 59).
- Розтерянні** – «розгублені». *лиця були розтерянні...* («Зіна». 2001. – С. 88).
- Розтеряно** – «розгублено». ... *Корпій (розтеряно).* («Чорна Пантера та Білий Ведмідь». 2001. – С. 384).
- Салдати** – «солдати». *Солдати йдуть.* («Салдатики». 2001. – С. 27).
- Сахар** – «цукор». ... *як намочений сахар.* («Федько–халамидник». 2001. – С. 68).

Свадьбу – «весілля». – *Свадьбу грають, – суворо сказав, неначе одрубав...* («Малорос-європеєць». 2001. – С. 34).

Сібе – «собі». *Вона сібе...* («На той бік». 1994. – С. 201).

Січас – «зараз». *...так я з вами хоч січас.* («На той бік». 1994. – С. 202).

Слиш – «чуєш». *Слиш?* («Голод». 1994. – С.77).

Сочно – «соковито». *Десь збоку внизу сочно чиркала коса...* («Терень». 1994. – С. 167).

Спрашиваю – «запитую». – *Я кого спрашиваю?* («Салдатики». 2001. – С. 29).

Спугнуть – «злякати». *...боязкість спугнуть щось.* («Раб краси». 1994. – С. 57).

Средство – «засіб». – *А коли сім'я средство...* («Чорна Пантера та Білий Ведмідь». 2001. – С. 420).

Судебної – «судової». – *Ну, звичайно, не прокурор судебної палати...* («Зіна». 2001. – С. 86).

Тібе – «тобі». – *Я тібе фуг?* («Раб краси». 1994. – С. 53).

Тільки – «тільки». *Тільки я скажу так для приміру.* («Суд». 2001. – С. 15).

Тоски – «смутку». *... повними страху і тоски очима...* («Федько-халамидник». 2001. – С.79).

Требования – «вимоги». *...й про себе згодився з ним, що требования дійсно законні.* («Малорос-європеєць». 2001. – С. 37).

Увільняючи – «звільняючи». *...увільняючи мені місце.* («Момент». 1994.. – С. 122).

Удовольствієм – «задоволенням». *... з прекрасним удовольствием.* («На той бік». 1994. – С. 203).

Улібається – «усміхається». *...симпатично улібається.* («На той бік». 1994. – С. 201).

Устроїли – «влаштували» *...щоб вони устроїли якусь свою змову, щоб якийсь бунт був...* («Суд». 2001. – С. 12).

Харашо – «добре». – *Харашо... – зітхнув Гаврило йтихо висунувся з кімнати, ніжно причинити двері.* («Малорос-європеєць». 2001. – С. 36).

У процесі лінгвообстеження творчості Володимира Винниченка нами були виявлені росіянізми, що характеризуються різними ознаками.

1. Перша група негативного матеріалу – це ті одиниці, які не зазнали фонетичних змін, оскільки графічне вираження їх зберігається з російської мови в українській. Наприклад: *ета, нікакїх, раз'яснення, спрашиваю, удовольствие.* Виділені одиниці є росіянізмами, що мають в українській мові нормативні еквіваленти.

2. До другої групи належать лінгвоодиниці, у яких відбулася часткова адаптація окремих фонетичних елементів, зокрема пристосування відмінних

російських та українських звуків – голосних ([и]/[і], [ы]/[и]; [э]/[е], [о]/[і]). – *йдьоть, обижається, рішаю, сібе, слиш, средство, только*, а також приголосних – *почтальон, розтеряні, дійствітельно* тощо.

3. Третю групу росіянізмів становлять російські одиниці, у яких змін зазнають засоби вираження граматичних категорій, зокрема адаптуються до законів української мови флексії ненормативних лексем. На прикладі функціонування слова *судебної* – «судової».

4. Окрему групу ненормативних одиниць утворюють росіянізми, що, потрапляючи у лексичну систему мови-запозичувача, зазнають адаптації, калькування. Так, слово *многоповерхово* співвідноситься з українським іменником «багатоповерхово». У фрагменті речення ... *увільняючи мені місце* («Момент». 1994. – С. 122) російський дієприслівник мав би форму *увольняя*, тобто в українській мові він характеризується зміною словотворчого афікса, який властивий аналогічним дериватам в українській мові.

Таким чином, росіянізми письменник використовує для окреслення мовного колориту епохи, в якій живе персонаж. Вони вживаються в авторській мові, внутрішніх монологів і передають хід думок, вичленовують потік свідомості персонажів з авторського дискурсу. Для характеристики мови малоосвічених персонажів В.Винниченко вживає квазіросіянізми. Письменник свідомо вдавався до росіянізмів, щоб показати, що вони були поширеними в тогочасному житті. Мовознавчий аналіз росіянізмів дозволяє кваліфікувати їх на окремі групи за способом збереження російської мови та адаптації їх на українському ґрунті.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Винниченко В. Раб краси. – К.: Веселка, 1994. – 383 с.
2. Винниченко В. Оповідання. Роман «Слово за тобою, Сталіне!». П'єса «Чорна Пантера та Білий Ведмідь». – К.: Наукова думка, 2001. – 401 с.
3. Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я.Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – 224 с.
4. Науменко Л.О. Мова ранніх творів Володимира Винниченка: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Л.О. Науменко; НАН України. Ін-т укр. мови. – К., 2003. – 20 с.
5. Науменко Л.О. Лексична своєрідність повісті “Краса і сила” Володимира Винниченка // Зб. наук. праць. – К.: Київський військовий гуманітарний інститут, 1999. – № 3. – С. 60–65.
6. Семчинський С. Калькування як засіб збагачення і засмічування мови // Українська мова та література. – № 45. – Грудень. – 1998. – С. 1–2.
7. Черемська О.С. Деякі явища лексичної інтерференції в українській мові (на матеріалі преси Харківщини 50-80 років ХХ століття) // Проблеми зіставної семантики. Збірник наукових статей. – К.: КДЛУ, 2001. – Вип. 5. – С. 181-184.
8. Труб В. М. Явище «суржику» як форма просторіччя в ситуації двомовності // Мовознавство. – 2000. – № 1. – С. 46–58.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Громко Тетяна Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: проблеми регіональної лексики української мови.

Стецюк Роксолана Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри мовної підготовки Кіровоградського юридичного інституту Харківського національного університету внутрішніх справ.

Наукові інтереси: проблеми юридичної термінології та граматики української мови.

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ НАВАНТАЖЕННЯ КОЛОРИСТИЧНИХ АД'ЕКТИВІВ «БІЛИЙ» ТА «СІРИЙ» У ПРОЗІ В. ВИННИЧЕНКА

Лариса ГУЦУЛ (Кіровоград)

У статті досліджується символіка білого та сірого кольорів у прозі В.Винниченка. Встановлюється їхнє функціональне навантаження, семантика та місце у творчому словнику.

Ключові слова: колористичні ад'єктиви, кольороназви, семантика, лексема, понятійна група, пряме значення, переносне значення.

This article deals with the investigate of symbolics of white and grey colors in Volodymyr Vynnychenko's compositions. Their functional loading, semantics and place in the compositions are set.

Key words: coloristic adjectives, names of colors, semantics, lexeme, conceptual group, direct sense, figurative sense.

Письменник світового масштабу і наш земляк Володимир Винниченко привертає до себе увагу і літературознавців, і мовознавців, і філософів, і етнографів, і соціологів, і істориків, і психологів. Яскравість, неоднозначність, оригінальність, розмаїтість, пошук, філософські узагальнення, моральні етичні концепції, символічна наповненість – дивують дослідників, які намагаються наблизитися до **феномена Винниченка**. У творчості цього великого українського письменника, як зауважує дослідниця його творчості О.Савченко, зосереджуються «цілі пласти досягнень як етнокультури, так і культури світової, переплавлені творчим генієм у продукт модерного звучання з винятково виразною національною домінантою» [4, с. 17].

У творчому словнику В.Винниченка значне місце займають колористичні назви, які вживаються в найрізноманітніших контекстах, письменник показує світ у безмежжі кольорів. І хоча кольороназви в досліджуваних нами творах несуть і позитивну, і негативну інформацію, художній світ Володимира Винниченка несе **світло**, – це світ **різнобарв'я, вишуканості, витонченості, незайманості, натхнення та вічності**. Тому, вважаємо, тема нашої розвідки є актуальною. Проаналізувати символіку кольорів Винниченківських текстів – значить ближче підійти до феномена